

TEATR

im. JULIUSZA
SŁOWACKIEGO

BALLADYNA

TEATR IM. JULIUSZA SŁOWACKIEGO
W KOSZALINIE

Dyrektor

RYSZARD MAJOR

Dyrektor ekonomiczny

JÓZEFA SOLECKA

KOCHANY POETO RUIN!

Pozwól, że pisząc do ciebie zacznę od apologu, który mi opowiedziano nad Salaminą zatoką.

Stary i ślepy harfiarz z wyspy Scio przyszedł nad brzegi Morza Egejskiego, a usłyszawszy z wielkim hukiem łamiące się fale myślał, że szum ów pochodził od zgietku ludzi, którzy się zbiegli pieśni rycerskich posłuchać. — Oparł się więc na harfie i śpiewał pustemu morza brzegowi: a kiedy skończył, zadziwił się, że żadnego ludzkiego głosu, żadnego westchnienia, żadnego pieśń nie zyskała oklasku. Rzucił więc harfę precz daleko od siebie, a te fale, które śpiewak mniemał tłumem ludzkim, odniosły złote pieśni narzędzie i położyły mu je przy stopach. I odszedł od harfy swojej smutny Greczyn nie wiedząc, że najpiękniejszy rapsod nie w sercach ludzi, ale w głębi fal Egejskiego Morza utonął.

Kochany Irydionie! ta powiastka o falach i harfiarzu zastąpi wszelką do *Balladyny* przemowę. Wychodzi na świat *Balladyna* z ariostycznym uśmiechem na twarzy, obdarzona wewnętrzną siłą urągania się z tłumu ludzkiego, z porządku i z ładu, jakim się wszystko dzieje na świecie, z nieprzewidzianych owoców, które wydają drzewa ręką ludzi szczepione. Niech naprawiacz wszelkiego bezprawia Kirkor pada ofiarą swoich czystych zamiarów; niech Grabiec miłuje kuchnię Kirkora; niechaj powietrzna Goplana kocha się w rumianym chłopie, a sentymentalny Filon szuka umyślnie męczarni miłośnych i umarłej kochanki; niechaj tysiące anachronizmów przerazi śpiących w grobie historyków i kronikarzy: a jeżeli to wszystko ma wewnętrzną siłę żywota, jeżeli stworzyło się w głowie poety podług praw boskich, jeżeli natchnienie

nie było gorączką, ale skutkiem tej dziwnej władzy, która szepce do ucha nigdy wprzód nie słyszane wyrazy, a oczom pokazuje nigdy, we śnie nawet nie widziane istoty; jeżeli iystynkt poetyczny był lepszym od rozsądku, który nieraz tę lub ową rzecz potępił: to *Balladyna* wbrew rozwadze i historii zostanie królową polską, a piorun, który spadł na jej chwilowe panowanie, błysnie i roz- tworzy mgłę dziejów przeszłości.

Uśmiechnij się teraz, Irydionie, bo oto naśladować francuskich poetów: powiem ci, że *Balladyna* jest tylko epizodem wielkiego poematu w rodzaju Ariosta, który ma się uwiązać z sześciu tragedii, czyli kronik dramatycznych. Cienie już różne ludzi niebytych wyszły ze mgły przedstworzenia i otaczają mnie ciżbą gwarzącą: potrzeba tylko, aby się zebrały w oddzielne tłumy, ażeby czyny ich ułożyły się w postaci piramidalne wypadków, a jedną po drugiej garstkę na świat wypychać będą; i sprawdzą się może sny mego dzieciństwa. Bo ileż to razy patrząc na stary zamek, koronujący ruinami górę mego rodzinnego miasteczka, marzyłem, że kiedyś w ten wie- niec wyszczerbionych murów nasypię widm, duchów, rycerzy; że odbuduję upadłe sale i oświecę je przez okna ogniem piorunowych nocy, a sklepieniom każę powta- rzać dawne Sofoklesowskie „niestety”! A za to imię moje słyszane będzie w szumie płynącego pod górę potoku, a jakaś niby tęcza z myśli moich unosić się będzie nad ruinami zamku. — O! nie mów mi, że z dzwonek polnych większa ozdoba ruinom niż z tego wieńca myśli, w który je ubierze poeta: bo choć róże rosnące na ruinach pałacu Nerona rozwidniały nam pięknie te gruzy, to jednak jaśniej mi je oświecił ów duch Irydiona, któregoś ty pod krzyżem w Koloseum położył i nakrył złotymi skrzydłami anioła.

Tak więc, kiedy ty dawne posągowe Rzymian postacie napełniasz wulkaniczną duszą wieku naszego, ja z Polski

dawnej tworzę fantastyczną legendę, z ciszy wiekowej wydobywam chóry prorockie — i na spotkanie twojej czarnej, piorunowej, dantejskiej chmury prowadzę lekkie, tęcze i ariostyczne obłoki, pewny, że spotkanie się nasze w wyższej krainie nie będzie walką, ale tylko grą kolorów i cieni, z tym smutnym dla mnie końcem, że twoja chmura, większym wichrem gnana i pełniejsza piorunowego ognia, moje wietrzne i różnobarwne obłoki roztrąci i pochłonie.

Doniosły mi sylfy, żeś powędrował teraz odwiedzić Etnę czerwoną: posłałem natychmiast Skierkę, aby ci na drodze wszystkie pootwierał kwiaty i wszystkie gwiazdy nad tobą zapalił; za to przez wdzięczność, stanąwszy na szczycie wulkanu, spojrzysz na mórz rozległe błękity i pomyśl, że niedawnymi czasy przez te zwierciadła wędrował okręt mój, jak łabędź żaglami nakryty. Po- wiedz, czy nie dojrzyysz jakiego rysu na fali, jakiego śladu po zniknionym okręcie? Księża wtenczas śpiewali hymn do Najświętszej Panny, a ja stałem z wlepionymi w ogień Etny oczyma, smutny, że mnie fala znów tylko do Europy odnosiła. Słuchaj w ciszy powietrznej, czy echo tego hymnu, który mi serce uciszał, nie drga dotąd w krysz- tałowej atmosferze? Szukaj mojego śladu w powietrzu i na fali, a jeśli o mnie na fali i w powietrzu nie słyhać, to znajdź mnie w sercu twoim i niech ja będę jeszcze z tobą przez jedną godzinę. Wszak darem to jest Boga, że my umiemy myśłą latać do siebie w odwiedzinę.

Rozpisałem się długo, a zamierzyłem był tylko napisać

AUTOROWI „IRYDIONA”
na pamiątkę
„BALLADYNE”

poświęca
Juliusz Słowacki

Paryż, d. 9 lipca 1839 r.

JULIUSZ SŁOWACKI

BALLADYNA

OBSADA

w rolach: **Pustelnika, Popiela III wygnanego**
Kirkora, pana zamku
Matki, wdowy
Balladyny
Aliny
Filona, pasterza
Grabca, syna zakrystiana
Fon Kostryna, naczelnika straży zamku Kirkora
Gralona, rycerza Kirkora
Kanclerza
Goplany, nimfy królowej Gopła
Chochlika
Skierki

ROMUALD MICHALEWSKI
WOJCIECH ROGOWSKI
EWA NAWROCKA
MARZENA WIECZOREK
MAGDALENA MUSZYŃSKA
MIECZYŚLAW BŁOCHOWIAK
KAZIMIERZ TAŁAJ
BOGDAN KAJAK
ZBIGNIEW KUŁAGOWSKI
KRZYSZTOF ZIEMBIŃSKI
HANNA STRASZEWSKA
ARTUR CZERWIŃSKI
KRZYSZTOF TUCHALSKI

oraz:

HALINA ZIEMBIŃSKA, JERZY BALBUZA, JANUSZ LIS,
PIOTR KRÓTKI, WOJCIECH BRODA-ŻURAWSKI

W spektaklu wykorzystano fragmenty „Bolera” Maurice’a Ravela

Reżyseria:
RYSZARD MAJOR

Scenografia:
EWA KRECHOWICZ

Astystent reżysera:
EWA NAWROCKA

Inspicjent, sufler:
MARIA NIESPODZIANA

PREMIERA 21 listopada 1992 r.

„BALLADYNA” W TEATRZE

Wzrastającej popularności Słowackiego w krytyce literackiej i nauce o literaturze towarzyszy, począwszy od lat sześćdziesiątych XIX w., zjawisko niezwyklego wpływu, jaki *Balladyna* wywierała na muzykę, malarstwo i rzeźbę. Nie ograniczając się do tworzenia muzyki do poszczególnych inscenizacji — komponowano utwory na fortepian, arie, romanse i tańce odwołujące się do motywów dramatu. Największym w tym zakresie utworem była *Goplana* Władysława Żeleńskiego (1896), która przez wiele lat figurowała w repertuarach teatrów operowych Polski. Z *Balladyną* związali niektóre ze swoich dzieł tacy znani plastycy (malarze, rysownicy czy scenografowie) jak Michał Elwiro Andriolli, Maksymilian Gierymski, Tadeusz Kantor, Jacek Malczewski, Zbigniew Pronaszko, Ferdynand Ruszczyc, Zofia Stryjeńska i Leon Wyczółkowski.

Prapremiera „*Balladyny*” odbyła się 7 marca 1862 r. we Lwowie, z Pauliną Targowską w roli tytułowej. 11 I 1868 r. zobaczył dramat Kraków, a w dwadzieścia lat później — Warszawa. W przedstawieniu krakowskim rolę tytułowej bohaterki jako wielkiej zbrodniarki zagrała Antonina Hoffmannowa. Jak pisał monografista znakomitej aktorki:

Dużą popularnością cieszył się dramat na scenach Młodej Polski. Grana w teatrze krakowskim pod dyktando Tadeusza Pawlikowskiego (w r. 1894) i Józefa Kotarbińskiego (w r. 1902) przyniosła sławę wielu aktorom, m. in. Stanisławie Wysockiej. W Warszawie, po mniej ciekawym spektaklu w r. 1907, z uznaniem spotkała się inscenizacja z maja 1914 r. z udziałem Wysockiej, Marii Przybyłko-Potockiej (Alina), Jerzego Leszczyńskiego (Grabiec) i Józefa Węgrzyna (Fon Kostryn). W inscenizacji podkreślono znikomość ludzkich wysiłków wobec przeznaczenia. Taką intencję podkreślała wspinała oprawa plastyczna Ruszczycy. Uwypuklił on przytłaczającą, ponurą potęgę murów i wewnątrz feudalnych budowli.

Miarą popularności wspomnianej inscenizacji był fakt, iż odtworzył ją w r. 1938 zespół warszawskiego Teatru Narodowego. Powtórzyli w tym spektaklu swoje role Leszczyński i Węgrzyn. Rolę tytułową odegrała Irena Eichlerówna. Z innych inscenizacji dwudziestolecia trzeba wspomnieć o warszawskiej z r. 1927, do której oprawę plastyczną wykonała Zofia Stryjeńska. Inscenizacja Stryjeńskiej zapoczątkowała pewną konwencję realizacyjną, określaną następnie przez krytykę mianem „pseudoludowej”.

W czasie ostatniej wojny wystawił dramat Tadeusz Kantor, kontynuator serii wybitnych, plastycznych inicjatyw, które od r. 1914 dominowały w inscenizacjach *Balladyny*. Premiera dramatu (wystawionego trzykrotnie) odbyła się w r. 1943, w krakowskim mieszkaniu Ewy Siedlickiej, z L. Proszkowską w roli tytułowej. Kantor zastosował szereg inscenizacyjnych skrótów (Chochlik i Skierka jako maski), przypominających słynny *Cri-cot II*.

Kraków zapoczątkował też w r. 1945 powojenne dzieje dramatu. *Balladyna* została tam wystawiona w reżyserii Władysława Woźnika z Zofią Rysiówną w roli tytułowej. Sam Woźnik zagrał Grabca — jak twierdzili później krytycy (Wojciech Natanson) — najlepszego po wojnie. Ale autorem pierwszej nowatorskiej w owych czasach interpretacji scenicznej był Bronisław Dąbrowski, reżyser krakowskiego spektaklu z r. 1950, z Izabelą Wilczyńską w roli tytułowej. *Balladynę* przedstawiono w konwencji antyfeudalnej baśni politycznej. Zbrodnie bohaterki okazały się „wyraźnym następstwem odejścia *Balladyny* od jej klasy społecznej, wyrazem brutalnego, kryminalnego awanturnictwa wykolejonej społecznie jednostki”.

Z nową wersją *Balladyny* jako dramatu antyfeudalnego wystąpił w r. 1954 Aleksander Bardini, wystawiając dramat w Teatrze Nowej Warszawy jako dyplomowe przedstawienie studentów IV roku PWST, z Felicją Tiberger w roli tytułowej. Reżyser zaakcentował znane już w teatrze wątki, takie jak moralna „lichota” szlachty, karierowiczostwo *Balladyny*, jej oderwanie się od ludu, a następnie despotyzm. Zaakcentował rolę gromady wiejskiej i sprawiedliwości ludowej. Patronująca inscenizacji realistyczna tonacja zdecydowała o dwóch rozwiązaniach, które wzbudziły dyskusje wśród krytyków, wyjątkowo żywo reagujących na ten spektakl. Po pierw-

sze — został sparodiowany świat fantastyczny. Goplana została ośmieszona, a skrzący wystąpiły w roli szekspirowskich błaznów. Po drugie Bardini bał się najwidoczniej, że uwierzmy w siły nadprzyrodzone. Balladyna w ostatniej scenie umiera na zawał serca. To współczesnienie Słowackiego jest niepotrzebne. Grom, który uderza Balladynę, jest romantycznym piorunem ludowej sprawiedliwości. [...] Jest to po prostu piorun antyfeudalny.

W powojennych inscenizacjach *Balladyny* nie umiano radzić sobie z „osobami fantastycznymi”. Jedni przedstawiali je w postaci eterycznych elfów, co spotkało się z posądzeniem o młodopolski estetyzm. Inni opowiadali się za tonacją parodystyczną, łatwą do wygrania szczególnie w scenach z Grabcem. Takie zabiegi pozwalały rozbudować widowiskowo-cyrkową (czy farsową) stronę spektaklu — ale stosujący je reżyserzy narażali się na zarzut odwracania uwagi widzów od tragicznej dominanty spektaklu. Dopiero eksperyment Hanuszkiewicza, likwidujący ową dominantę na rzecz „zabawy w Szekspira” — nobilitował widowisko, budząc jednak w dalszym ciągu poważne zastrzeżenia wśród widzów i krytyków.

W porównaniu z *Kordianem*, *Balladyna* rzadziej gościła na scenach teatrów Warszawy, Krakowa, Poznania czy Wrocławia — a częściej na scenach nowych, powojennych teatrów „prowincjonalnych”: w Bydgoszczy, Częstochowie, Gorzowie Wielkopolskim, Gnieźnie, Jeleniej Górze, Koszalinie, Kielcach, Szczecinie, Zabrzu czy Zielonej Górze, w Lublinie. Z dużym uznaniem wśród krytyków spotkała się, przedstawiona w jubileuszowym Roku Słowackiego, premiera koszalińska (10 XII 1959), reżyserowana przez miłośnika i wytrawnego znawcę dramatu Tadeusza Aleksandrowicza, z Różą Czeplewską w roli głównej. Tylko z pozoru nowa inscenizacja przypominała dawną antyfeudalną tragedię. Reżyser potraktował dramat jako rzecz o mechanizmie władzy, jako przegląd postaw ludzkich wobec polityki. Dotąd problem władzy był związany niemal wyłącznie z Balladyną. Aleksandrowicz rozszerzył zagadnienie o anatomię klęski Grabca, Pustelnika i Kirkora z jednej, a Kostryna z drugiej strony. Spojrzał na dramat przez „gniewne strofy” *Grobu Agamemnona*. I przekształcił go w satyrę na „Lachów”, w pełną goryczy i sarkazmu analizę narodowych wad i klęsk”.

MIECZYSLAW INGLOT, fragm. „Wstępu”
do V wyd. „Balladyny” J. Słowackiego, BN Wrocław 1976

Główny elektryk — Jerzy Bok
Główny akustyk — Bolesław Skarżyński
Główny brygadier sceny — Stanisław Kawalec
Kierownik prac. kraw. — Jan Marciniak

AUTO — SERVIS M. NOWICKI, A. SADOWSKI

świadczy usługi w zakresie

- blacharstwo
- lakiernictwo
- mechanika

Koszalin ul. P. Findera 12
wjazd od ul. M. Curie Skłodowskiej

Teatr świadczy usługi dla ludności:

- * STOLARSTWO
- * MAGIEL

Zamówienia na bilety przyjmuje codziennie z wyjątkiem niedziel, świąt i dni wolnych od pracy w godz. 9—15 Impresariat Teatru; w wolne soboty Sekretariat Teatru, tel. 222-67.
Kasa, ul. P. Findera 12, czynna godzinę przed spektaklem.

**Ze zbiorów
Działu Dokumentacji
ZG ZASP**

**PIERWSZA
PREMIERA SEZONU 1992/93**